

Univerza v Mariboru
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

Bratko Kreft: Celjski grofje

KONFLIKT GLAVNIH LIKOV

(seminarska naloga pri predmetu Slovenski knjižni jezik III)

Smer: Slovenski jezik s književnostjo

Maribor, junij 2010

KAZALO

KAZALO.....	2
HIPOTEZA.....	3
O NASTANKU DRAME.....	4
AKTANTSKA SHEMA.....	9
VERONIKA - POVOD ZA KONFLIKT MED GLAVNIMA LIKOMA.....	11
KRITIKE IN ODMEVI.....	12
ZAKLJUČEK.....	13
VIRI IN LITERATURA.....	15
Priloga 1 : KRATKA OBNOVA.....	16

HIPOTEZA

Avtor je prikazal dve plati konflikta. »*Družbena plat prikazuje spor med dvema družbenima slojema (fevdalci proti meščanom), individualna pa med grofom Hermanom in Pravdačem.*« (Hartman 1977: 97)

Konflikt nas je motiviral, zato smo se poglobile v preučevanje pogleda na družbeno dogajanje v tem prelomnem zgodovinskem času. Opredelile smo svoj pogled na družbeno dogajanje predvsem z vidika Pravdača, kot osrednjo figuro in zagovornika avtorjevih misli ter na drugi strani Hermana kot polnokrvnega fevdalca, nepriljubljenega pri celjskih meščanih.

Hipotezo smo potrdile z aktantsko shemo po Greimasu in z njo dokazale da je v ospredju konflikt med glavnima likoma, ki si nasprotujeta na osebni in družbeni ravni.

Pravdač je na sodišču zagovornik Veronike, bori se za pravico in zagovarja nedolžnost. Kot meščan in humanist je iskreno stopil na Veronikino stran, čeprav je dobro vedel, kakšno bo Hermanovo maščevanje. Herman pa se bori za obstanek svoje rodbine, želi ohraniti dobro ime družine in zato nasprotuje pravici, Veroniko želi očrniti in s tem prikriti napake sina.

Pravdač je tisti, ki pogumno pove v spopadu s Hermanom: »*Dovolj je bilo ponižanja in hlapčevanja, meščan je že prestopil grofovski prag in terja svojo pravico.*« (Kreft 1979: 84) in »*Vse, kar je danes celjskega je zgrajeno na krvi in zločinu.*« (Kreft 1979: 85)

Kreft ni karakteriziral oseb samo po tem, kaj delajo, marveč tudi po tem, kako delajo. Karakterji se morejo ostro ločiti med seboj in si ostro stati nasproti. Take značilnosti se v Kreftovi drami odlično prikazujejo predvsem skozi karakter Pravdača in Hermana.

O NASTANKU DRAME

Bratko Kreft je z dramo *Celjski grofje* opozoril na dejstvo, da fevdalizem sploh ni bil nosilec nacionalizma; to je postalo šele meščanstvo s svojim novim gospodarskim sistemom. Hotel je prikazati zgodovinsko in družbeno pravično, dogodke na dvoru Celjskih grofov v letu 1428, ko je grof Herman dal usmrtiti neprimerno ženo svojega sina Friderika. Snov o Celjskih grofih v slovenski dramatiki se mu je zdela neizčrpna iz vidika procesa na sodišču in zagovora Veronike, zato je to postavil v središče svoje drame.

Avtor je snov o Celjskih grofih obravnaval v drami z marksističnega stališča velike državno-politične, socialne in duhovne spremembe v prelomnem petnajstem stoletju. Iz motiva Veronike Deseniške je v liku mogočnega starega grofa Hermana utelesil princip fevdalnega razreda, njemu nasproti pa je postavil meščanski razred, katerega uteleša Pravdač.

TRAGIČNO NASPROTOVANJE GLAVNIH LIKOV

V drami je družbeno dogajanje, zaznamovano s tragiko Hermana in Pravdača. Kljub temu, da avtor Celjskim grofom ni dal vrstne oznake tragedija, je ob njeni krstni uprizoritvi poudarjal, da gre za Hermanovo dramo fevdalnega konservativca in osebno dramo razočaranega očeta, ki čuti, da ne bo imel primernih naslednikov za prestol. Herman je predstavnik razreda v zatonu, ki se bojuje za družbeni in moralni red tega razreda. Pravdač je predstavnik prihajajočega razreda, njegov propad je posledica njegovega prehitrega nastopa v času, ko drži nasprotna stran še vse niti oblasti v rokah. Oba se bojujeta za svoj prav, za svojo vizijo sveta. V tem se kaže tragični element v drami.

Kreft je začrtal svojim osebam težnje in dejanja v smislu historičnega materializma in jih tudi oblikoval in sodil s kriteriji krščanske etike. Zato je upodobil Celjane ne samo kot sinove umirajočega srednjega veka, ampak tudi kot povsem negativne ljudi, ki ne poznajo ne usmiljenja ne sramu ali kakega drugega pozitivnega čustva.

Osrednji lik Kreftove drame je Pravdač, ki je na sodišču uspel izbojevati Veronikino nedolžnost in se nato pri Hermanu še naprej potegoval zanjo. Pri Kreftu je pogon dogajanja na sodišču Pravdač, ki brani Veroniko in prepriča sodišče, da je Veronika nedolžna in je za Friderikov umor bolj kriva poroka, ki je ni hotel, kot pa njegova ljubezenska zveza z Veroniko: *»Kdo je kriv umora? [...] Res je, da je Friderikovo roko nekdo vodil, toda ne Veronika. Roko je vodilo tisto usodno življenje brez ljubezni, v katerem sta živel grof in kneginja. Sovraštvo dveh ljudi, ki so jih drugi priklenili [...]«*. (Kreft 1967: 43–44) Res je, da je bil Friderik poročen, toda kako poročen? Tako, da mu je bil zakon kletka, iz katere je skušal vsak trenutek uiti, ker ga je v to kletko zaprl s tujo žensko njegov oče. Ali ni grof kriv najmanj toliko kakor obtoženka?

Pravdač, ki je v drami zagovornik meščanstva nasproti Hermanovemu absolutističnemu fevdalstvu, hkrati izgovarja tudi avtorjeve poglede na to tematiko. Njemu nasproti stoji Herman, ki zagovarja le svoje zakone in pravice ter želi ves svet podrediti svojemu vladarskemu žezlu. Njun konflikt je tragičen, oba zagovarjata vsak svoja stališča, vendar vstopata v konflikt predvsem v razgovoru, z besedami. Predvsem Pravdač je enovit in že od začetka zagovarja Veroniko, medtem ko je Herman dokaj neodločne narave. Spor med akterjema se konča tragično. Herman si kot vladajoči vzame svojo legitimno pravico odločati o vsem in zapre Veroniko in Pravdača kljub njuni nedolžnosti. Ker je bila s tem Pravdaču odvzeta njegova legitimna pravica do svobode misli in svobode nasploh, si v tragičnem razpletu vzame življenje, Herman pa se želi dokončno razrešiti bremena, ki je začelo spodjedati njegovo vladavino z Veronikino in Friderikovo ljubeznijo, zato ukaže Joštu von Helfenbergu, da Veroniko utopi. Veronika in Pravdač sta zato po Aristotelu tragična, saj ju doleti kazen brez njune krivde. Jošt mori brez slabe vesti in za nagrado dobi deseniški grad v fevd, Herman pa se nazadnje tragično v sebi zlomi in spozna, da kljub vsemu trudu in umoru Veronike njegova vladavina drvi v propad. Šele takrat se zave, da ni bila za vse kriva Veronika, ampak njegovi potomci, ki niso imeli več istih interesov kot on sam, pa tudi meščanstvo, ki je pridobivalo vse večjo veljavo in ga ni bilo mogoče še naprej zatirati. Tako Herman nazadnje spozna svojo krivdo in je edini izmed Hermanov v dramah o Celjanih, ki že začuti zaton celjskih grofov.

Herman: »[...] Jaz nimam sina. To je najstrašnejše spoznanje. Edini moj sin je mogoče bil Pravdač in še ta je meščan. Čutim, kako se je začelo vse odmikati od mene. [...] Ali slišiš Friderika in Ulrika? Za dekle se prepirata, v ječi pa leži mrtva Veronika. Umoriti sem jo dal, da bi rešil sina. Mrtva Veronika pa mi je odprla oči, mrtvi Pravdač mi je prinesel težko spoznanje. Zaman sem moril. [...]« (Kreft 1967: 70)

Toda čeprav Pravdačevo smrt občutimo kot katastrofo, Hartman o njem govori, da je to »še dodatna zmaga: s smrtjo onemogoči Hermanu, da bi

deloval zoper njega kot oblastnik, odvzame mu del moči. S tem pa idejo svojega upornišтва in vero v prihodnost prihajajočega razreda samo še potrdi«. (Hartman 1977: 103)

Subjekt Kreftove drame je Pravdač. Je intelektuallec, »teherjanski knez«, kot ga imenujejo. Iz delovanja Pravdača se zdi, da gre za upor nižjega plemstva proti višjemu. Toda ne, iz Pravdačevega delovanja se razbere meščanska miselnost, s katero se je srečal med študijem v Italiji. In prav ta meščanska miselnost opredeljuje objekt, ki ga predstavlja novi red, pravica in svoboda za meščane nasproti absolutni oblasti fevdalcev, ki jo zagovarja grof Herman.

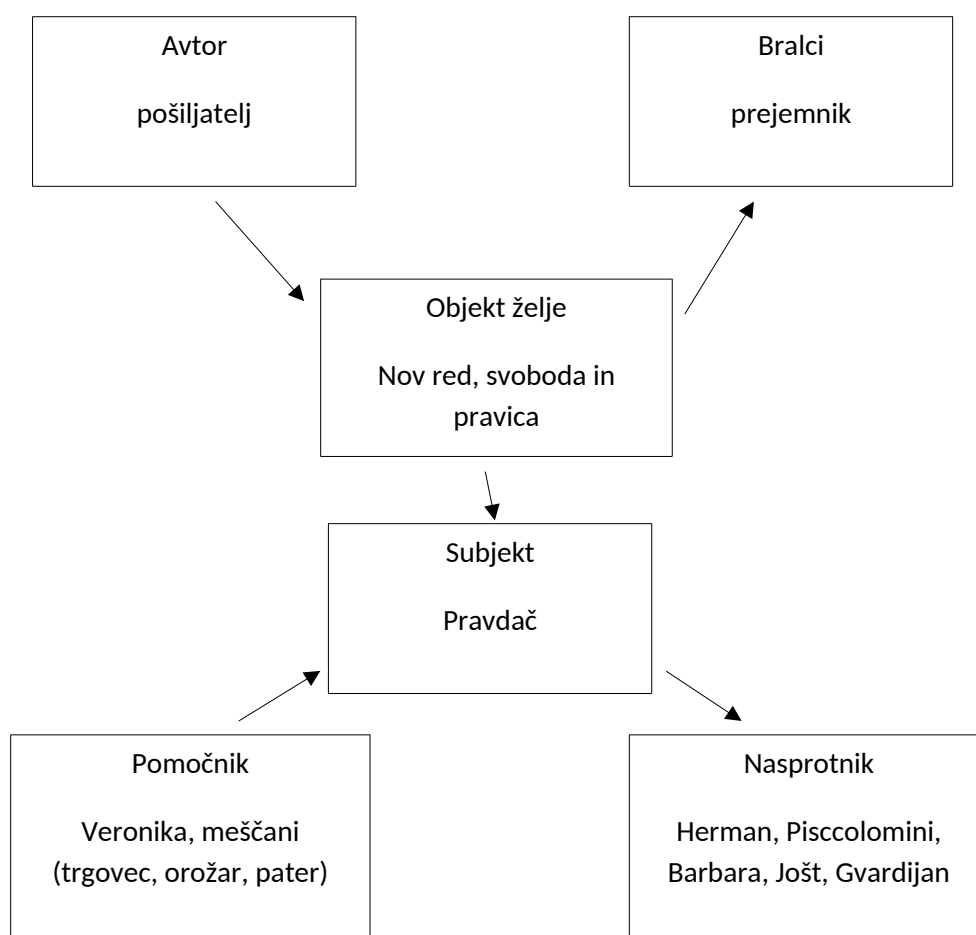
Veronikin zagovor med sojenjem da subjektu Pravdaču zagona, saj sam pravi: *»Vi ste bili (samo) povod. Vžgali ste poslednjo iskro v meni, ki je še manjkala*«. (Kreft 1979: 46) Veronika je pomočnik zgolj zato, ker se ob njenem primeru Pravdač zdrzne in odloči, da je mera polna in je čas, da »bi spregovoril, da bi povedal besedo, ki je v Celju ni še nihče«. (Kreft 1979: 46) Vsi ostali pomočniki, trgovec, orožar, pater, so pomočniki samo na sodišču, ko na Pravdačev zagovor odgovorijo z oprostilno sodbo Veronike.

Konflikt med Pravdačem in Hermanom bi lahko označili kot tragičen. Vendar pa je drama preveč ideološko naravnana in tudi ne ustreza Aristotelovim določilom, da bi lahko bila tragedija. Manjka ji predvsem element vzvišenosti, ki pa ga Kreft ni hotel ustvariti, saj se je pri pisanju drame zgledoval po Piscatorjevih zahtevah za proletarsko dramatiko, ki zavrača liričnost in psihologijo. (Hartman 1977: 104) Avtor sam dela ni označeval za tragedijo, ampak jo je ob krstni uprizoritvi razglašal za *»Hermanovo dramo fevdalnega konservativca in osebno dramo razočaranega očeta*« (Hartman 1977: 102) in tudi leta 1950 ob lastni režiji drame je govoril o »tragediji Veronike, Friderika in Hermana«, medtem ko Pravdačeve tragedije ni omenjal.

Kreftova drama je zaradi svoje marksistične usmerjenosti in pripetosti na takratni meščanski sloj ostala v času, v katerem je nastala. Danes jo lahko beremo le kot zgodovinsko pričevanje neke dobe.

AKTANTSKA SHEMA

V aktantski shemi smo prikazale razmerja med osebami v Kreftovi drami, ki se od začetka do konca ne spreminjajo. Oseba, ki je nosilec dejanja, to ostane od začetka do konca, prav tako ostanejo stalni nasprotniki, ki z različno intenzivnostjo nasprotujejo nosilcu in njegovim pomočnikom. Izkaže se, da ima subjekt le malo pomočnikov, zato pa toliko več nasprotnikov.

Aktantska shema se kaže skozi celotno zgodbo, še najbolj pa jo lahko vidimo na sodišču. Na sodišču se namreč razvname pravi boj med Pravdačem in Hermanom. Pravdač svoje mnenje izraža ves čas, še preden pride do sojenja. Skozi proces sojenja ne predvsem brani Veroniko. Po oprostitvi pa Herman (konec tretjega dejanja) pove : » *Stojte, zaprite vsa vrata, zastražite vse izhode, da ne pobegneta. Ta sodba je nična! Oba sta moja jetnika! Tem norcem je zmešala pamet. Kje je Friderik? Zadržite sodnike!*« (Kreft 1967: 45) in s tem, da vedeti, da se ne bo predal. V četrtem dejanju nastopi Pravdač v vlogi meščana in med njima nastane konflikt, ki na plan razkrije tudi družbena ne le osebna mnenja. Veronika ves čas spodbuja Pravdača. Orožarja, trgovca spoznamo na začetku drame in se izkažeta kot sodobna misleca.

Na drugi strani pa Herman uživa podporo hčere Barbare (»Vrzite ga v ječo ...« (Kreft 1967: 52)), Jošta, ki ves čas Hermanu samo pritruje, Piccolomini (s svojimi besedami se samo klanja Hermanu in daje vtis, da nima lastnega mnenja). Gvardijana sicer na sodišču ni opaziti, vendar svoje mnenje pove, pred sodbo v prvem dejanju. Takrat, se izkaže za človeka, ki želi le mir in se noče preveč vmešavati.

VERONIKA - POVOD ZA KONFLIKT MED GLAVNIMA LIKOMA

Veronika je preprosto dekle, vendar ni nosilka nikakršnih idej. Pred tem, da bi se Kreftovi posamezniki v drami ne sprevrgli zgolj v takšna trobila, ga je obvarovala človeškost motiva Veronike Deseniške, ki pa ga ni vzel za osrednji konflikt v drami, marveč le za njegov povod. Veronika nastopi šele v tretjem in četrtem poglavju.

Kot plemkinja ne more stopiti na isto raven s Pravdačem in meščani ter nasprotovati grofom kot politični nasprotnik. Je le povzročitelj dogodkov, ali le eden izmed vzrokov, saj Pravdač poudarja: *»Vse v vzročni zvezi, četudi vseh vzrokov ne poznamo«* (Kreft 1979: 84) – ki jih ni povzročila samo ona, ampak jih je prinesel čas. Hermana je najbolj zlomil Pravdač kot pa Veronika. Vendar pa je Veronika ob teh dogodkih doživela preobrazbo. Najprej jo spoznamo kot preprosto dekle, uporablja grobe izraze, kasneje pa se spremeni. Njeno govorjenje je bolj izbrano, celo preveč, saj se izkaže, da vse zelo dobro razume. Postala je zrela žena, ki je našla v življenju drugačne vrednote. *»Tako lepo ste govorili. Nisem razumela vsega, a čutila sem, da je bilo vse lepo in pravično.«* (Kreft 1979: 76) Želi si, da bi še naprej živela, kajti do Pravdača čuti več kot samo do svojega zagovornika. *»Če vas poslušam, se mi zdi, da sanjam. Še nihče mi ni govoril tako, še nihče se ni tako nesebično zavzel zame.«* (Kreft, 1979: 76)

KRITIKE IN ODMEVI

Kritiki so priznali, da Kreftovi Celjani prinašajo zgodovinski in družinski kolektiv obenem pa prikazujejo sodbo zgodovine. Razhajali pa so se v ocenah njegove ideje, notranje zgradbe in izoblikovanosti celote.

Boris Ziherl, France Koblar in Juš Kozak so se strinjali, da se je pri Kreftu prvi namen z dramo spodnesti mit o jugoslovanstvu Celjskih, popolnoma posrečil. Tudi glede osnovne humanistične naravnosti drame in upora zoper vladavino nasilja so se kritiki izrekli pozitivno. Največ ugovorov pa so imeli na račun neskladja kolektivnega in individualnega v drami. Individualne usode so po njihovem mnenju preveč pomaknjene v ozadje.

Jože Pogačnik je Kreftu očital, da je o Cerkvi in heretiki razglašal zgodovinske neresnice, in delo označil za »resnega umetnika nevredno početje«. Obenem je dramo pozdravil, češ, da si ob njej morajo katoliki izprašati vest.

Vladimir Kralj v povojni oceni Kreftovih Celjskih grofov meni, da Kreftova drama ni daleč od romantične tendenčne drame, saj so npr. razmere v celjskem trgu nekritično posnete po velikih zahodnoevropskih mestnih središčih, da njegove osebe delujejo pod zgodovinsko zavestjo družbenega dogajanja, v zavesti tendenc svoje dobe. Za Pravdača pa je mnenja, da je le »trobilo duha svojega čas«. V sklepu razpravlja, da se Kreftu ni posrečilo zadovoljivo rešiti problema zgodovinske drame. (Hartman 1977: 106–107)

France Koblar meni, da v nasprotju med Hermanom in Pravdačem ne gledamo samo nasprotje dveh zgodovinskih sil, gibal starega in novega, temveč čutimo neprikrito pisateljevo voljo, ki pogumno obsoja vsako nasilje in krivico ter se ozira v prihodnost, ko bo človek lahko živel svobodneje in skladneje s svojo plemenitejšo naravo. (Koblar 1973: 232)

ZAKLJUČEK

Kreft v delu Celjane opisuje kot nesporno tujerodne zatiralce slovenskega meščanstva in kmeta. V ospredju njegove drame, ki doseže vrh na sodišču, je spopad med fevdalci na eni strani in meščanstvom na drugi strani. In prav skozi spopad družbenih razredov, ki je tema stalnica v socialistični literaturi in proletarski umetnosti, je hotel prikazati spopad med tujci in domačini.

»Po pravici nam je treba soditi, po dobri in čisti vesti, in če se tako povprašamo, ali moremo obtoženki očitati kaj takega, kar je vredno smrti na grmadi. Nikar ne omadežujmo svojih rok s krvjo nedolžnega kastelanskega dekleta, ki je prav tako človek kot mi, četudi se ni rodilo v grofovi postelji in ne nosi grofovskega imena. Mi vsi, razen kneza, ne nosimo častitljivih imen. Mi vsi smo tako imenovanega nižjega rodu. Toda nihče izmed nas, če je odkritosrčen, ne bo hotel tega priznati. Marsikdo izmed nas je gojil in še goji željo postati nekaj več, kakor je. Rešiti se okov okolice in se povzpeti više - prav tako kot obtoženka. Ali bi ne mogel biti marsikdo izmed nas vitez ali grof, če bi se ta čast delila po človeku.« (Kreft 1979: 73)

Menimo, da en sam človek ne more spremeniti družbe in njenega mišljenja. Pravdač kot predstavnik nižjega sloja ne more vplivati na mnenje višjega sloja, ki ima vse niti odločanja v svojih rokah. Herman pa kot »voditelj« ne sme dopustiti padec režima, zato poskuša na vse načine obdržati svojo oblast. Kljub vsemu se strinjamo s pravdačevo upornostjo, saj je utemeljeno branil Veroniko.

Avtor je v liku mogočnega starega grofa Hermana utelesil princip fevdalnega razreda, njemu nasproti pa je postavil meščanski razred,

katerega uteleša Pravdač. Skozi branje smo tudi same spoznale, da je Pravdač pravilno reagiral in kljub ukazom Hermana stopil na stran Veronike, ki je bila obtožena brez trdnih dokazov le na podlagi odreditve sina. Na nek način se strinjamo tudi s Hermanon. Ta kot glava družine, preprečuje razkol v družini, želi preprečiti padec vladarjev na račun neresnice in se trudi ohraniti dobro ime rodbine. Po drugi strani pa se nam zdijo dejanja Pravdača bolj moralna, saj je bil edini, ki se je upal upreti in spodbuditi novo mišljenje.

VIRI IN LITERATURA

- Hartman, B., 1977: *Celjski grofje v slovenski dramatiki*. Ljubljana: Slovenska matica (Razprave in eseji; 21).
- Koblar, F., 1973: *Slovenska dramatika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kreft, B., 1967: *Celjski grofje*. V: Bratko Kreft: *Celjski grofje, Velika puntarija, Kranjski komedijanti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- - -, 1979: *Celjski grofje: drama v petih dejanjih*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Moravec, D., 1967: *Spremna beseda*. V: Bratko Kreft: *Celjski grofje, Velika puntarija, Kranjski komedijanti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Priloga 1 : KRATKA OBNOVA

Drama obsega pet dejanj. Od prejšnjih obdelav celjske snovi se Kreftova drama razlikuje v seznamu oseb, kjer je avtor podal starosti nastopajočih, ki so ustrezale zgodovinskim virom.

Dogajanje je zelo strnjeno, tako da je iz zgodovine povzetih le malo dejstev. Čas in kraj sta zelo ekonomično izrabljena. Drama se namreč začne dan pred sojenjem Veroniki zaradi čarovništva, ki ji ga je po Pravdačevih besedah želi Herman naprtiti samo zato, da bi nase prevzela Friderikovo krivdo za Elizabetino smrt in s tem očistila Friderika pred vsemi pritiski Frankopanov in Sigismunda. Tako Kreftova drama iz zgodovine povzema le osebe in zgodbeni okvir o Veronikinem sojenju, izidu sodniške razsodbe in nazadnje o Hermanovi samovoljni usmrčitvi Veronike.

Herman želi pridobiti prisotne ljudi na svojo stran, da bi pričali, da je Veronika res čarovnica, ki je zapeljala njegovega sina in zakrivila smrt njegove bivše žene. Pravdač prepričuje prisotne, da ni čarovnica. Herman pregovori Friderika, da podpiše izjavo, usodno za Veroniko. Sledi obsodba. Veronika je sproščena in vse zanika, dokler ji ne pokažejo Friderikove izjave. Zdaj ve, da jo je izdal. Pravdač izpodbije obtožnico in prepriča sodnike, da ni kriva. Govori, da moramo razumeti njeno srce – Friderik jo je napeljal v ljubezen, sam jo je povabil v grad za služabnico in jo zapeljal. V tem dejanju se pojavijo celjski državni predstavniki nove družbene plasti. Ti ljudje dajo svoj glas v dobro Veroniki. Oprostijo jo, toda Herman prihrumi z vojaki; Veronika in Pravdač postaneta jetnika. Herman ne prizna razsodbe sodišča. Pravdač neprikrito izpoveduje svoje revolucionarne ideje: govori čez grofovstvo, kako nastaja nov družbeni red ponižanih in potlačenih. Napoveduje, da se bo trdna pest obrnila tja, od koder je prišla. Ti novi ljudje bodo meščani. Hermana Pravdačeve besede globoko ranijo.

V gradu je nazadnje večerna zabava v čast novega viteza Ulrika. Jošt pove Hermanu, da je Veroniko utopil, Pravdač pa se je sam pokončal. Herman vidi, da se Pravdač ni bal smrti. To je zanj nov udarec; začne se bati smrti, ker vidi, da je Friderik nesposoben naslednik. Njegov veliki sen je izgubljen: Ulrik, njegov vnuk, ne bo dosegel krone. Zaman je moril. V Hermanu je zajet tudi motiv razočaranega očeta, ki čuti, da ne bo imel naslednikov, ki bi znali voditi in osvajati nova ozemlja.

Pri dramskem oblikovanju se je Kreft držal napotkov, ki sta jih dala za pisanje zgodovinske tragedije Ferdinandu Lassalu Karl Marx in Friedrich Engels. Prisvojil si je Engelsovo misel, da so nastopajoče osebe predstavniki določenih razredov in smeri, s tem pa tudi določenih idej svojega časa; nagibi za njihova dejanja niso v malenkostnih individualnih strasteh, marveč ravno v toku zgodovinskega dogajanja, ki jih nosi s seboj.